

obilica zapadlega snega. Ranjence so razporedili v zavetje le po hišah, jih preskrbeli z zavojnim materialom in domačim dali navodila, kako naj jih negujejo. Obenem so jim zagrozili, da nikomur ne izdajo, da so pri njih ranjenci. Tako opisujejo zdravstveni delavci tamkajšnjo situacijo in tako je preživljala pohod XIV. divizije tudi Lili.

Lili – Partizanska bolničarka.

V brigado je prišla iz taborišča na Rabu z Rabsko brigado v Šerčerjevo in prek Bele krajine na Štajersko. Z nadčloveškimi naporji se je prebila od Sotle, prek Bohorja in strmine Paškega Kozjaka, Graške gore in moziških planin. Na obrobju Pohorja je bila ranjena v ramo. V najtežjih pogojih je delala kot bolničarka in tudi kot instrumentarka v kirurški ekipi 4. operativne cone NOV in pri kirurgu Kukovcu. Tudi pred prihodom v rabsko taborišče je bila njena življenjska pot polna bridkosti.

Rojena je bila 7. 11. 1926 v Sarajevu. Ko je imela 14 let, ji je umrla mati. Očeta so okupatorji odpeljali v ujetništvo, brata pa ustrelili. Po vojni je končala gimnazijo in se l. 1954 vpisala na Medicinsko fakulteto v Ljubljani. Promovirala je l. 1961. Po specializaciji rentgenologije se je zaposlila v bolnišnici dr. Petra Držaja v Ljubljani. Zaposleni v bolnišnici so z njo vedno odlično sodelovali. Trudila se je za vse bolnike, še posebno kadar so prišli po pomoč borci NOV. Imela je široko medicinsko znanje in njena mnjenja so bila vedno jasna.

Zasluženi pokoj je mirno preživljala s svojim soprogom in uživala v skrbi in ljubezni do sina in njegove družine.

Iskreno se ji zahvaljujemo za vse, kar je dobrega storila za slovenski narod. Slava njenemu spominu.

V SPOMIN DR. ZLATI VAŠTE-UISENJAK

Ljerka Glonar

Vsakokrat, ko vidim skupine krvodajalcev, kako prihajajo na odvzem, se je moram spomniti. Nasmejana in ljubezniva med tistimi, ki so prišli dajat kri, pove kakšno šaljivo, se pogovarja z organizatorji, gospodi in gospodi, pogovor pa se zaključi ob kavici v njeni sobi. Včasih bi se bilo treba kar postaviti v

vrsto, med tiste, ki so organizirali akcijo, da prideš do nje. Na terenu in doma pregleduje krvodajalce in se z vsakim, ki ga odkloni, še posebej pogovori, če je potrebno, tudi z njegovim zdravnikom.

Na terenu je prebila dneve in dneve, bila vodja terenske ekipe, k njej pa so se zatekale tudi medicinske sestre in laboranti,

ki so v njej našli prijatelja, ki je prisluhnil tudi njihovim različnim težavam. V knjigi, ki je izšla ob 50-letnici transfuzijske službe Slovenije, je omenjena v popisu oseb, ki so bile na Zavodu zaposlene. Vendar ne sodi samo v popis, saj je dala pečat nekemu polpreteklemu obdobju našega časa in naše generacije ter velik prispevek k razvoju transfuzijske in krvodajalske dejavnosti.

Na Zavodu za transfuzijo krvi je vodila krvodajalsko dejavnost, bila je vodja Odseka za predelavo krvi. Pod njenim vodstvom in z njenim organiziranjem je stekla liofilizacija – sušenje plazme (tudi antihemofilne), kar je bilo za tisto dobo velikega pomena.

To je bila dr. Zlata Vašte-Visenjak, rojena v Trstu 16. 12. 1916 in umrla 27. 11. 2000 v Ljubljani. Medicinsko fakulteto je končala leta 1951 v Ljubljani.

Med drugo svetovno vojno je bila zaradi svojega aktivizma v zaporu, koncentracijskem taborišču in v partizanih. Bila je nosilec partizanske spomenice, prejela pa je tudi več odličij. Z zdravniškim poklicem je začela v Vojni bolnici, vendar je že takrat prihajala na Zavod za transfuzijo. Po demobilizaciji leta 1955 pa se je redno zaposlila na Zavodu. Vrsto let je bila tudi stalni član Republiške komisije za krvodajalstvo pri Glavnem odboru Rdečega križa Slovenije. Svoje bogato znanje je mlajšim predajala na transfuzijskih tečajih.

Bila je moja dobra prijateljica in vsem nam priljubljena kolegica. Spoštovali smo jo kot zanesljivo sodelavko in velikega Človeka.

Ostala bo v najlepšem spominu vseh, ki smo jo poznali.

Aktualni pogovori

POGOVOR Z VINKOM OŠLAKOM

Vinko Ošlak, korektor, lektor, prevajalec in urednik pri Mohorjevi družbi v Celovcu, se je rodil leta 1947 v Slovenj Gradcu. Odraščal je v polkmečki družini na Prevaljah, tam obiskoval osnovno šolo, nižje razrede klasične gimnazije pa na Ravnah. Maturiral je na Ekonomski srednji šoli v Slovenj Gradcu leta 1967. Študij političnih ved je pričel na FSNP v Ljubljani in ga po daljši prekinitev nadaljeval na Akademio Internacia de la Sciencoj v San Marinu, kjer je leta 1991 diplomiral s stopnjo bakalavreata na temo »Državna filozofija pri Novalisu«. V letu 1993 je na isti akademiji ubranil magistrsko nalogo z naslovom »Identiteta in komunikacija – na primeru manjšinskega problema na Koroškem«.

Piše in objavlja leposlovno literaturo in esejistiko, filozofska in družboslovna besedila, priložnostno tudi časopisno feljtonistiko v slovenskem jeziku, esperantu in nemškem jeziku.

Izdal je dve pesniški zbirki, 15 knjig v slovenskem jeziku, 6 knjig v esperantu in 15 del prevedel iz esperanta, angleščine ali nemščine v slovenščino ali v esperanto.

Leta 1983 se je preselil v Celovec. Od leta 1989 je zaposlen kot lektor in andragog.

ZV: Poglobljeno razmišljate o narodu in jeziku, še posebej slovenskem, tudi o ljudeh – Slovencih na Koroškem. Kaj je za vas pristni patriotizem in pristni kozmopolitizem?

VO: Kadar je oboje pristno, si je v dopolnjujočem razmerju, kadar je igrano ali neiskreno, se izključuje. K pristnemu patriotizmu sodijo spontana občutja, ki se človeku porodijo z ozirom na kraj svojega rojstva in življenja, kraj v najožjem (domaćija, vas, ulica), nekoliko širšem (dežela, država) in najširšem pogledu (svet in kozmos). Patriotizem v najširšem smislu je tako že kozmopolitizem, saj je kozmos naš najširši dom. Človek pa nima samo spontanih občutij, temveč o svojih danostih tudi premišljuje, meditira in jih morda tudi vključuje v svoje duhovno in molitveno življenje. Tako sodijo k pristinim oblikam patriotizma in kozmopolitizma tudi misli, duhovne podobe in verske prošnje in zahvale, ki se nanašajo na to razpirajočo se danost od najožjega doma do najširše človekove domovine, kozmosa.

Beseda »patriotizem« prihaja iz latinske besede *patria* s pomenom »očetnjava«. Ta pojem je danes skoraj izginil iz naše zavesti in rabe, ker je tudi personalistično ozadje tega pojma domala izginilo in ga vse bolj nadomešča neosebna »objektivnost«. Očetnjava je veliko globlji pojem kakor domovina, saj je vezana na osebo očeta, medtem ko je domovina vezana zgolj na naključno dejstvo prebivanja v kakem kraju. V resnici človek ni doma tam, kjer mu po naključju stoji hiša, rojstna ali novozgrajena, temveč tam, kjer je bival ali še biva njegov oče. Človek pa nima samo enega očeta. To je v resnici zbirni pojem za vse, ki so v telesnem, socialnem, kulturnem ali duhovno-verskem smislu prispevali k nastanku in razvoju novega človeškega bitja. Zato je tudi pojem domovine oz. boljše očetnjave v resnici dinamičen in se razteza od domače hiše, katere gospodar je fizični ali krušni oče, do kozmosa, katerega gospodar je Gospodar vesolja, Bog. Zato pa ima tudi očetnjava v tem višjem in širšem smislu višji pomen kakor pa očetnjava v zgolj fizičnem in sorodstvenem pogledu. Zato je čisto prava človekova očetnjava transcendentno Nebo, ta naša začasna in omejena Zemlja pa je samo provizorij, provizorij tudi v domovinskem smislu.

ZV: Nekateri sociologi so »popljuvali« domoljubje, Francozi so zelo izraziti patrioti, Milošević je spretno zlorabil srbsko nacionalno čustvo. Zakaj tako različni pogledi na domoljubje, kje je meja ločnica med koristnostjo in zlorabo? Je kaj na tradiciji?

VO: Če bi bili sociologi (o katerih govorite) res sociologi, ne bi ničesar »popljuvali« in prav tako ne bi ničesar kovali v zvezde. Pravi sociolog (sam sicer v to »vedo« vse manj verjamem) bi se moral vesti kakor naravoslovec, ki pojave opazuje, jih razvršča in opisuje, ne komentira pa jih vrednostno. Sociolog, ko bi

to zares bil, bi torej tudi domoljubje smel samo opazovati in opisovati njegove fenomene, ne bi pa ga smel vrednotiti. Ti pa, ki to vendarle delajo, so v resnici šarlatani, kakršnih je polno v vseh znanstvenih razredih, ne samo v sociologiji.

Ali so Francozi res tako izraziti patrioti, o tem bi se dalo debatirati. Besede kakor: šovinizem, rasizem, nacionalizem – so francoskega porekla, morda ne čisto po naključju! Izrazit patriot je zame lahko samo tisti, ki to izrazitost priznava in spoštuje tudi pri drugem. Vprašajte kdaj kakega Francoza, kaj meni o patriotizmu Bretoncev, Provansalcev, Korzičanov itd.! Kako je uradna in neuradna Francija vsakokrat reagirala na težnjo Slovencev, da bi dobili lastno državo, je znano. To mi ne govori o kakem univerzalnem patriotizmu – in samo takega priznam, temveč kvečjemu o zelo zamejenem lokalpatriotizmu.

Zakaj in od kod tako različni pogledi na patriotizem in nacionalno zavest, od kod možnost tolikšne zlorabe, o kateri govorite? Kaj ima vse to opraviti s tradicijo?

Vsak pojav, ki je nabit s čustvi, je zelo pripraven za manipuliranje in zlorabo. Ljudje, ki svojega čustvenega sveta in sploh sveta občutij ne dopolnjujejo z razumnostjo in modrostjo, hitro postanejo žrtve trgovcev s krvjo in solzami, ki znajo razuma razorožena občutja speljevati na svoj mlin. Zato potrebuje domoljubje veliko več razumske kontrole kakor pa kak drug pojav. Več je v kaki zadevi čustvenega naboja, močnejša mora biti kontrola razuma. Žal potekajo stvari povsem drugače. Tudi šola, kolikor še vsebuje kake prvine domoljubja, se vede, kakor da bi bil razum potreben za matematiko, za narodno in domovinsko zavest pa so primernejša zgolj občutja. Saj je razumljivo: država – in šola je njena ustanova! – potrebuje slepih in neumnih vojakov, ki bodo umirali za nekaj, česar razum ne bi mogel sprejeti.

Tradicija sama po sebi ni niti dobra niti zla. Tradiirati, se pravi prenašati, je mogoče dobro ali zlo. Obstaja tradicija dobrega in tradicija zla. Zato se na tradicijo kot načelo nikoli ni mogoče sklicevati. V skladu s tradicijo je imeti sužnje, v skladu s tradicijo pa je tudi osvobajati sužnje.

ZV: Kaj je z domoljubjem pri Slovencih? Ali smo Slovenci majhen ali velik oz. normalen narod? Zakaj neredko vsaj za besedami stoji manjvrednostni kompleks glede nacionalne pripadnosti? Zakaj je glede tega premalo ponosa in pokončnosti?

VO: Pred leti je slovenski pisatelj v Trstu Boris Pahor v svoji reviji *Zaliv* pisal o »ženskem« značaju Slovencev, kar naj bi pogojevalo njihovo šibko državotvornost. Čisto brez soli se mi ta teorija ne zdi. Zato Slovenci nismo razvili razredne hierarhije, ki je nujna (razen kadar se izrodi v ekstrem) za vzpostavitev resničnih narodnih in državnih struktur, zato smo bili tudi tako dovzetni za egalitarno utopijo komunizma. Bojim se, da Slovenci pravega domoljubja še nismo razvili. Nihamo med zelo ozkim lokalpatriotizmom ali pa izpraznjenim abstraktnim kozmopolitstvom, nimamo pa spojitve obeh polariteta v celoto dinamičnega domoljubja od neposrednega okolja do vesoljne neskončnosti. To je deloma posledica zelo razširjene zmote, da je domoljubje stvar zgolj čustvenega doživljanja in prekipenja, ne pa tudi razumskega spoznanja in duhovne poglobljenosti. Čustva so rada viharna in muhasta. Od čustev samih ni mogoče pričakovati stalnosti in umerjenosti. Zato je pravo domoljubje celovito razmerje do okolja, v katerega je človek postavljen. To okolje pa nima neprehodnih meja, temveč se razteza od zibelke do neizmerne vesolja. Razumen in duhovno prebujen domoljub pa ne more ljubiti Ljubljane, prezirati Trsta in sovražiti Bruselj ali New York. Pristno domoljubje je integralno. Prevedeno v krščanski družbeni nauk to pomeni, da je pristojno za kraj, v katerem živi in deluje, soodgovorno pa je za vse kraje, na katere stopa katera koli človeška noga.

Narodi se ne razvrščajo po velikosti v smislu geografskih, demografskih in drugih merljivih podatkov, temveč po solidar-

nosti in ustvarjalnosti svojih pripadnikov. Zato je islandski narod s četrto milijono ljudi najbrž v pravem pomenu »večji« od tristemilijonskega ameriškega. Kje smo na tej razpredelnici Slovinci, je stvar nas samih. Če je pri nas splav vrednostno izenačen s porodom, če je degenerirana zveza istospolnih partnerjev izenačena z naravno in moralno utemeljeno zvezo moškega in ženske, če je pred državno registraturo Satanova cerkev izenačena s katoliško, potem to niso parametri »velikega« naroda, temveč kvečjemu še narodne karikature. Ker velikost kakega naroda ni stvar statistike, temveč duha, iz katerega in v katerem narod živi, se kompleks lahko porajajo le pri ljudeh, ki jim je duh neznana kategorija in so po logiki vsakršnega materializma ujetniki števil in količin.

Pozitivna alternativa zakompleksanosti pa ni »narodni ponos«, kakor velikokrat slišimo tudi iz ust ljudi, ki bi morali vedeti, da te besede v krščanskem slovarju ni (razen v registru grešnosti), pač pa sprejetje danosti, v katere nas je položila Stvarnikova volja. Izvirno prihaja izraz »ponos« iz glagola »ponositi se«, danes bi rekli obnašati se, vesti se, postaviti se (pri Srbih in Hrvatih imamo še staro obliko »ponositi se«), a danes pod to besedo razumemo ne več kakršno koli vedenje, temveč vedenje, ki izraža občutek večvrednosti zaradi kake lastnosti, ki jo »ponosni« ima za imenitno. Današnji pomen te besede nas tako veliko bolj spominja na besedno igro z nosom: dvigati nos nad kako stvarjo ali nad ves svet. Biti ponosen na kako dejstvo (in narodnost je najprej naravno dejstvo) je nelogično. Biti ponosen na moralno odločitev, da to dejstvo negujem in sem mu zvest (kar je druga stopnja narodne zavesti in pripadnosti), je skregano z bistvom morale same, saj je moralnost človekov dolg, ne pa stvar ponosa. Biti ponosen na poklicanost in posvečenost v duhu (kar je tretja stopnja narodne biti) pa je v nasprotju s temeljnimi stavki vere, saj gradi vera na ponižnosti, ne pa na ponosu. Ljudje naivno mislijo, da je ponos dobra podlaga zvestobe. Praksa kaže drugače. Ko se navidezni razlog za ponos poruši – in to se vedno zgodi – umanjata tudi utemeljitev zvestobe. Samo sprejetje danosti in poklicanosti v ponižnosti zagotavlja mirno zvestobo v služenju.

ZV: Živelite in še živite tako na slovenski kot na avstrijski strani Koroške. Poznate Slovence tu in tam. Kakšne in katere so razlike med njimi?

VO: Sam nisem razbil nekdanje civilizacijske in državne enotnosti avstrijskega cesarstva, zato tudi s trenutno mejo nimam nikakršnih čustvenih ali moralnih težav. Živim pač 50 km od kraja svojega otroštva, kakor živi v tej razdalji večina današnjih Slovencev. Med Slovinci v Sloveniji in koroškimi Slovinci v Avstriji je razlika že na formalni ravni. Če nimamo gorenjskih, dolenskih in ne vem kakšnih še Slovencev, imamo pa koroške, primorske in porabske Slovence, je to pač nominalni znak, da to niso Slovinci v integralnem pomenu besede, temveč da jih s slovenstvom veže samo še nekaj skupnih lastnosti in vrednot, predvsem zelo podoben jezik. Zavestno rečem »zelo podoben jezik«, saj vsaj za Koroško lahko rečem, da bolj ali manj zavestno izstopa iz slovenskega jezikovnega sporazuma v smislu splošnega knjižnega jezika. Tako doživljam koroške Slovence kot Slovincem sorodno slovansko plemo, ne pa več kot del iste solidarnostne in kulturno ustvarjalne skupnosti. To ni moralno ali vrednostno komentiranje, temveč samo ugotavljanje dejstev ali vsaj poskus takega ugotavljanja, ker se pri tem lahko seveda tudi motim. Koroški Slovinci so že samo s tem, da so se na plebiscitu leta 1920 večinoma odločali po pokrajinskih ali celo lokalnih kriterijih in občutjih, ne pa v smislu narodne zavesti, dokazali, da pretežno niso dosegli nivoja narodne odraslosti in prebujenosti, temveč so ostali na ravni plemena s šibko jezikovno trdnostjo. Tega ne pripovedujem zato, ker bi zoper to protestiral, saj je to njihova pravica, pač pa, da bi opozoril na iluzije, ki jih obe skupnosti gojita druga o drugi, iz česar izhaja vrsta nesporazumov in napačnih političnih in kulturnih odločitev.

ZV: Ali obstaja enotni slovenski kulturni prostor? Kaj je za to potrebno?

VO: »Enotni slovenski kulturni prostor« je socialistična sintagma, ki se je hotela izogniti sporu na meddržavni ravni, hkrati pa si je hotela pridržati pravico za razne posege onkraj državne meje. O »kulturnem prostoru« je upravičeno mogoče govoriti samo v smislu pokrajinske in stavbarske kulture. Kultura v širšem smislu besede, predvsem pa tista, ki kak narod najbolj definira in oblikuje, namreč kultura besede, pa je predvsem duhovni pojav in tako zunaj kategorij časa in prostora. Danes, posebej še zaradi možnosti celovite elektronske komunikacije po vsem planetu, je v metaforičnem smislu slovenski kulturni prostor prostor vsega planeta. A ta isti prostor si seveda delimo z vsemi drugimi narodi, plemeni, jeziki in narečji.

Še bolj sporna kategorija, kakor je za kulturo, narodnost in jezik prostor, pa je zahteva ali pričakovanje »enotnosti«. Kultura je po svoji naravi predvsem pojav razlikovanja, ne pa poenotenja. Enotnost je potrebna v temeljnih stavih etike in vere, ki etiko utemeljuje, potrebna je v temeljnih ureditvah civilizacije in prava, ki je nosilna struktura vsake civilizacije. Enotnost v politiki, kulturi ali celo znanosti pa bi bila, tudi ko bi jo bilo mogoče doseči, nekaj pogubnega.

ZV: Kako razumete asimilacijo priseljencev – pa ne samo Slovencev v Avstriji, Italiji, Madžarski ali Hrvaški, ampak tudi priseljencev iz drugih evropskih držav v Ameriko, Avstralijo itd. – kot dobro ali zlo?

VO: Asimilacija (ali prilikovanje) je naravni proces, ki ga ni mogoče npravno, se pravi moralno komentirati. Vse, kar smo, smo v veliki meri prav zaradi asimilacije. Tudi v Slovenca se Slovenec v veliki meri asimilira. Asimiliramo se v civilizirano bitje, celo vera je najprej stvar asimilacije. To, kar je moralno napačno in po veri greh, pa ni asimilacija, temveč odpadništvo. Odpade tisti, ki si od nove umestitve obeta olajšav in pribojškost. To velja za kogar koli kjer koli po svetu. To ni specifična tega ali onega naroda ali njegovega dela. Odpad pa ni samo nenadni izstop iz lastne narodne (ali kake druge) skupnosti, odpad se začne že s tem, da tega, kar najprej po naravnih danostih smo, ne skušamo ozavestiti, kultivirati in duhovno prežeti. Odpadnik je v resnici nespameten, človeško nezrel, obenem pa kratkovidno preračunljiv človek, ki meni, da bi mu kaka druga pripadnost olajšala življenje in mu celo navrgla dobiček in prednosti. A tu se oglašča vprašanje: je za takim človekom vredno žalovati? S stališča zgolj narodnega interesa najbrž ne. Rekel bi celo, da je odpadnikov odhod za narod, ki ga je taka kultura zapustila, očiščevalni dobiček, za narod, h kateremu je odšel, pa mogoče skrito sladko maščevanje za kake stare krivice. A stvar ni tako preprosta in nedolžna. Strupene snovi, ki jih izloča vsak odpadnik, ne zastrupljajo samo okolja, iz katerega je odšel in pozneje okolja, v katerega se je namenil, temveč so strup za vse človeško občestvo. Zato sodi odpadništvo v prvotne oblike moralnega zla, ki se mu je treba ustrezno zoperstaviti. Na zunanji strani tako, da odpadništva ne nagrajujemo in ne spodbujamo, na notranji pa tako, da čim večjemu številu ljudi omogočamo kulturno in duhovno rast.

ZV: V čem je vrednost lastnega, domačega maternega jezika? Kako poglobljen naj bo sodobni slovenski intelektualci pri uporabi svojega jezika?

VO: Jezik nima samo informativne funkcije, temveč še vrsto drugih, med katerimi je zelo pomembna identitetna. Dejstvo je, da samo en jezik zares v celoti opravlja vse svoje funkcije in prodre najgloblje v človeka. To je jezik, v katerem ga je že od rojstva naprej, po možnosti pa celo od zanositve, nagovarjala njegova mati. Lahko da človek v kakem drugem jeziku razvije več spretnosti in znanja, a samo v tem jeziku ga je mogoče nagovoriti zares v celoti njegovega bitja. To se včasih izkaže v bol-

nišnici, ko hudi bolniki v sanjah ali v komi nenadoma začno govoriti v jeziku, ki ga njihovi sorodniki in potomci ne znajo več in ga tudi bolnik prej že dolgo ni več uporabljal ali pa se je proti njemu celo zagrizeno bojeval: v svoji materinščini. Količkrat na Koroškem opijanjeni nasprotniki slovenskega naroda in jezika, izraziti narodni odpadniki, zapojejo po slovensko! Prav zaradi tega je smiselno najprej in v največji meri temu, kar je dala otroku že mati, pridati še to, kar mu lahko da šola in kulturno okolje. Kdor ni izobrazil in kultiviral najprej svoje materinščine, ostane za vse življenje komunikacijski invalid. Glede na to, da je prav jezik največja možnost, pa tudi najstrožja meja človekovega intelektualnega razvoja in delovanja, si ni mogoče predstavljati resničnega intelektualca brez izobražene in kultivirane materinščine. Površna in danes tako moderna doktrina »dvojezičnosti« ali »večjezičnosti« prešteva samo najbolj banalno vrsto komunikacijske uspešnosti: v koliko jezikov je človek sposoben povedati nekaj preprostih stavkov. To je seveda dokaj žalostna »večjezičnost«. S horizontalnim večanjem števila jezikov, ki jih človek »obvlada«, ni mogoče priti posebej daleč, saj je jezikov na tem svetu nekaj tisoč, naučiti pa se jih je v najboljšem primeru mogoče za silo nekaj deset – in še to so hude izjeme. In tudi ti, ki se toliko teh jezikov nekako nauče, navadno iz tega ne znajo narediti nič posebnega in postane vse to po količini tako veliko znanje bolj znamenje čudaštva kakor pa resnične razumnosti in izobraženosti. Realistična in perspektivna pa je človekova vertikalna večjezičnost, ki sega od domačega narečja, pokrajinskega govora, pa prek narodnega knjižnega jezika do nadnarodnega občečloveškega jezika. Jezikov, ki sestavljajo v tej vertikali nekakšno razširjeno materinščino, segajočo od narečja do esperanta, se je dejansko mogoče naučiti, predvsem pa je z njimi mogoče načelno popolnoma rešiti svetovni komunikacijski problem.

ZV: Koliko lahko popravi in s tem izboljša besedilo pisca pisni jezik lektor, kje pa so njegove omejitve?

VO: Slovenci z lektorji nimamo prevelike sreče. Ali so v svojem znanju prešibki in tako precejajo le nekaj napak ali nekaj značilnih vrst napak – ali pa so preveč pikolovski in poleg napak »popravljajo« tudi to, kar je sicer prav ali vsaj dopustno, ni pa povšeči teh, ki besedila popravljajo. Pravi lektor lahko avtorju zelo pomaga, če zna najti pravo mejo med popravljanjem tega, kar je resnično narobe, in puščanjem tega, kar je avtorjeva značilnost in je to še nekako v skladu s slovenskim oblikoslovjem in pravopisem.

ZV: Uveljavljali ste esperanto, precej ste prevajali. V kolikšni meri je prevajalec soustvarjalec prevedenega dela?

VO: Oboje si je pravzaprav nekako navzkriž. Cilj esperanta je ravno, da bi ne bilo treba več prevajati, vsaj ne toliko kakor doslej. Z zavzemanjem za esperanto delam pravzaprav proti svojim poklicnim interesom, saj prevajalci v veliki meri živimo po zaslugi nerešenega jezikovnega problema, kakor živijo pravniki od slabe morale, zdravniki pa od slabega in lahko-miselnega načina življenja ljudi. Vendar pa je znanje esperanta obenem čudovit pripomoček za razumevanje in prevajanje drugih jezikov. Tudi v lastno materinščino sem dobil bistveno globlji pogled po tem, ko sem se naučil Zamenhofovega mednarodnega jezika.

Mislim, da je domneva, kako prevajalec »soustvarja« kako delo, prenapeta. Seveda vsak prevajalec niha, kakor je nekdo dobro dejal, med lepoto in zvestobo, ker so lepi prevodi pač skoraj nujno malo manj zvesti, zvesti pa malo manj lepi, a glavna naloga prevajalca je vendar prenesti sporočilo od pošiljatelja k naslovniku s čim manj motnjami in napakami. V tem je veliko znanja in jezikovnega čuta, tudi spoštovanja do avtorja in do bralca, ne vidim pa v tem kake prave ustvarjalnosti ali soustvarjalnosti.

ZV: Kakšen je oz. je bil pomen esperanta, zakaj je ta sintetični jezik v znatni meri šel v pozabo?

VO: Namen esperanta je vedno bil in vedno bo, ljudem, ki so v svojem sporazumevanju zahtevnejši, ki jih ne zadovolji znanje nekaj turističnih stavkov v kakem tujem jeziku, omogočiti pogovor s ljudmi drugih narodov, kultur in jezikov, ki bo na enaki ravni, kakor pa potekajo njihovi pogovori s pripadniki lastnega naroda v lastnem maternem jeziku. Esperanto torej v tem smislu ni kak »pomožni« jezik, kakor so ga dolgo imenovali esperantisti sami, pomožni jezik je recimo današnja angleščina, ki jo pač za silo tolčemo, da se pomenimo o najnujnejšem, višje pa naše znanje navadno ne seže. Kdor bi objektivno primerjal potek kake mednarodne konference, na kateri bi bil konferenčni jezik angleščina, z drugo, kjer bi bil konferenčni jezik esperanto, bi hitro ugotovil nepremostljivo razliko v živahnosti, ozračju in kvaliteti obeh konferenc. Problem pa je seveda v tem, da kake množične želje po res kvalitetnem in tudi enakopravnem sporazumevanju pravzaprav ni – s tem pa tudi ni množične potrebe po jeziku, ki bi tako sporazumevanje omogočal.

Ko me vprašujete, zakaj je »ta sintetični jezik v znatni meri šel v pozabo«, ne vem prav, na kaj z besedo »sintetični jezik« mislite. Sintetičnost v jeziku namreč ni ista stvar, kakor pa sintetičnost v kemiji ali njenem specialnem delu, farmaciji, ki vam je gotovo blizu. Sintetičnost v jeziku je namreč način izražanja, ki se razlikuje recimo od analitičnega načina. Tako velja recimo latinščina za pretežno sintetičen, moderna angleščina pa za pretežno analitičen jezik. Slovanski jeziki bi bili nekje vmes. Esperanto je v tem pogledu v veliki prednosti, saj skoraj v vseh primerih lahko vsako poved izrazi bodisi sintetično ali pa analitično – in oboje bo esperantskemu sogovorniku enako dobro razumljivo. Kolikor pa imate v mislih sintetičnost, kakor jo razumljejo kemiki, torej sestavljanje elementarnih delcev v višje spojine, mi ni znano, da bi na svetu obstajal kak jezik, ki v tem pogledu ne bi bil prav tako sintetičen, kakor je sintetičen esperanto. Mogoče pa je tudi, da razumete pojem »sintetičnosti« v sodobnem izvedenem pomenu »umetnega pridobivanja oz. sestave«. Tu vas moram razočarati: Zamenhof, ki je bil sam zdravnik – po specializaciji na Dunaju okulist – se je od vseh svojih »kolegov«, ki so predvsem v 19. stoletju prav tako skušali dati človeštvu skupni jezik, razlikoval prav po tem, da si ničesar ni hotel izmisliti, ničesar ni hotel narediti »umetno«, temveč je obstoječe sestavine, predvsem iz latinščine, precejene po petih kulturno in literarno najpomembnejših jezikih tistega časa (francoščini, angleščini, nemščini, poljščini in ruščini) uredil v višjo jezikovno sestavo, kakor so recimo slovenski jezikoslovci v istem stoletju uredili iz najustrežnejših jezikovnih prvin narečij skupni slovenski knjižni jezik. Vprašujete, zakaj je ta jezik »šel v pozabo«. Pozabi lahko človek samo kaj takega, kar je že prej vedel. O esperantu pa večina ljudi ne ve skoraj nič. Strukture, ki so močno zainteresirane, da se ta zamisel ne bi uresničila (od držav do prevajalskih društev in učiteljskih zadrug), ker bi tako komunikacijski monopol padel in bi ljudje postali informacijsko svobodni, storijo vse, da bi bile informacije v leksikonih in enciklopedijah kolikor mogoče sprevržene ali pa vsaj skope. Srečna izjema je recimo *Slovenska enciklopedija*, ki me je pri geslu *Esperanto* sama prosila za članek, a to je v leksikografski zgodovini redka izjema. S priznanjem novega jezika ni veliko drugače kakor pa s priznanjem naroda brez države. Slovenci smo na tem prostoru narod že poldrugo tisočletje, a opazili so nas šele pred desetimi leti, ko smo dobili svojo državo. Tudi esperanto bodo množična občila opazila šele tedaj, ko ga ne bo mogoče več prezreti. A kdor v množičnih občilih išče virov in zagotovil resnice, si je kriv sam...

ZV: Prilagajamo se prevladi angleščine. Do neke mere jo obvladujemo, uporabljamo, hkrati poenostavljamo, kvarimo, se pa z njo sporazumevamo. Je angleščina zamenjala esperan-

to? Je to dobro ali slabo, ali je le izraz politične, ekonomske, vojaške, pa še kakšne druge nadvlade?

VO: V vsakem obdobju človeške zgodovine prevladuje nekaj jezikov, eden med njimi pa še prav posebej. To ni nič novega. Svet se je vedno moral sporazumevati – in če ni imel pravega skupnega jezika, si je to vlogo zasilno prilastil pač tisti jezik, ki ga je uporabljala tedaj najmočnejša državna oblast. Seveda se tudi z angleščino, kakršne smo pač povprečno zmožni, neka-ko sporazumevamo. A nekako se sporazumevamo tudi brez vsakega govornega jezika, zgolj s kazanjem in gestami. Človek nikoli ni v položaju popolne nekomunikativnosti. Gre pa za to, ali smo s tem nivojem, kakršnega nam omogoča naše povprečno znanje angleščine, res zadovoljni. Tisti, ki tudi pri svoji slovenščini niso zelo natančni in tankočutni, očitno so. Vsi ti naj se še naprej veselo »sporazumevajo« v svojem slovensko-hollywoodskem *pidginu*. Za tiste pa, ki jim je jezik več kakor pretežno sredstvo za nujne opravke in za subkulturno opičje posnemanje najnižje izobraženega ameriškega sloja, ne vidim druge rešitve kakor esperanto. Angleščina torej ne more »zamenjati« esperanta, saj to nista istovrstna pojava in nimata istih ciljev. Angleščina ni zamenjala niti nekdanje dominantne francoščine, saj je ta vendarle bila izraz neke visoke kulture, česar za »svetovno« angleščino ne moremo reči.

Vprašujete, ali je to dobro ali slabo. To je gotovo dobro za multinacionalne družbe, saj za kupovanje njihovih pretežno slabih izdelkov res ni treba znati veliko jezika. Slabo pa je to za kulturni in duhovni razvoj človeštva in njegovih posameznih delov. Enako, kakor so Američani uredili svoje kmetovanje, z uvajanjem monokulturnih plantaž, ne glede na uničevanje zemlje, slabšanje kultur in množenje škodljivcev, kar vse temu sledi, si tudi ureditev kulturne in jezikovne podobe sveta predstavljajo na podoben način. Komur to tekne, naj po tem pač svobodno sega. A Zamenhofovi učenci živimo in delujemo iz upanja (»Esperanto« pomeni »Upajoči«), da bo intelektualno in moralno zahtevnejši (čeprav razmeroma maloštevilni) del človeštva nazadnje odkril svoje najustreznejše skupno izrazilo, v katerega bo lahko pretočil jezikovne zaklade človeštva na leposlovnem, versko-duhovnem, humanističnem in znanstvenem področju.

ZV: Ste eden redkih, ki obžaluje zaton latinščine v katoliški Cerkvi, s tem pa tudi njeno usihanje v družbah nasploh. Zakaj vam je klasični latinski jezik vrednota? Ali ni uvajanje domačega jezika v bogoslužje približevanje bogoslužja ljudem?

VO: Saj je nekoliko nenavadno, da se esperantist poteguje za latinščino. A v resnici stvar ni tako čudna. Najprej: prvič sem bil priča resnično uspešnega živahnega pogovora v klasični latinščini ne na kakem seminarju za klasično filologijo, temveč v odmorih med predavanji in izpiti na esperantski mednarodni univerzi v San Marinu. Esperantist dobro ve, da je njegova jezikovna babica latinščina. Prepričan sem, da študij esperantologije v prihodnosti ne bo mogel shajati brez vključenega študija evropske klasične filologije, se pravi stare grščine in latinščine. A izgubo latinščine v Cerkvi obžalujem še iz drugih razlogov. Kakor sem že prej povedal, jezik ni samo prenosnik informacij, temveč je tudi identifikacijsko znamenje. Ko v Celovcu ali kjer koli po svetu spregovorim slovensko, v nekem smislu nehoti razvijem tudi slovensko narodno zasto-vo, zapojem slovensko narodno himno in si nadenem slovensko narodno nošo. To se zgodi, tudi če se tega ne zavedam, celo če tega izrecno ne bi hotel. Prav zato pa je jezik tako jabolko spora! Ob ladijsko sporočanje z zastavicami se nihče ne spotika, ker te resnično prenašajo samo informacije in nič več. In latinščina – kako dobro so to vedeli komunistični trinogi! – prav tako ni bila samo prenosnik sporočila, ki ga je napisal kak latinski avtor, temveč je pomenila identifikacijo z evropsko klasiko na laičnem in s katoliškim izročilom na verskem področju. Govoriti in pisati ali vsaj brati in razumeti latinščino

je hote ali nehoti vedno pomenilo tudi, družiti se z Vergilijem in z Jezusovimi apostoli, nekako soditi v njihovo družbo. Zato moderni svet, predvsem pa barbarske moči v njem, kakor so vsi trije totalitarizmi XX. stoletja, tega jezika ni mogel trpeti in ga je skušal ovirati in izločati, kjer in kolikor je le šlo. Ob tem je bilo prav komično, kako se je prisrčno nerodni Franc Popit, zadnji nosilec slovenske partijske moči pred Kučanovo pre-novo, na televizijskem ekranu z vso možno grotesknostjo poslavljaj od »diktature proletariata« z latinščino partijskih kapi-tolskih gosi: »Via facti... via facti...« – nekakšno posmrtno maščevanje umorjene latinščine nad svojimi kramparskimi pre-ganjalci!

Uvajanje domačega jezika v bogoslužje ne bi smelo nujno po-meniti tudi uničenja latinščine kot identifikacijskega jezika Cerkve. Lahko bi bila nedeljska božja služba recimo latinska. Latinski obredi bi bili po moje bolj primerni od sedanje ne-praktične in vselej sporne dvojezičnosti tudi na narodno me-šanih ozemljih – a to bodo kmalu tako ali tako vsa ozemlja na svetu. Bojim se, da se od izгона latinščine izpred oltarja tudi posamezna območja katoliške Cerkve vse bolj spreminjajo v nekakšne nacionalne Cerkve, kakor jih poznata protestanti-zem in pravoslavje.

ZV: Že pri angleščini sva se dotaknila bistva globalizacije. V kolikšni meri je globalizacija dobra, v kolikšni meri slaba? Kaj pomeni globalizacija za Slovence in Slovenijo?

VO: Ne poznam večje in bolj pristne globalizacije, kakor je Jezusovo naročilo: »Pojdite torej in naredite vse narode za mo-je učence. Krščujte jih v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha« (Mt 28, 19). Ne vem, zakaj tega, kar se dogaja zdaj, ne poime-nujejo s poštenim imenom »idiotizacija« ali vsaj amerikaniza-cija (kar lahko imamo tudi za sinonim) sveta. Ne, ker bi bil Američan idiot, temveč ker je idiot vsakdo, ki hote začne po-stajati nekaj drugega, kakor pa mu je namenilo rojstvo, kakor mu je namenil pouk matere in očeta in pozneje učiteljev. Tudi če bi Američane in vse druge skušali pofrancoziti, bi to bila idiotizacija sveta. A celo znotraj te načelno enake nespameti obstaja hierarhija nespameti. Ni vseeno, ali te poneumlja naci-ja, ki je vendar porodila največ pesnikov, filozofov, slikarjev – ali pa nacija, ki je postavila največ tekočih trakov, opravila največ vojaških intervencij in posnela najbolj prismuknjene filme. V tem smislu je amerikanizacija sveta seveda še posebej huda nesreča. Amerika sama žal pozablja na tole: od kod bo tedaj, ko bo njen projekt recimo uspel, ko bo ves svet slaba kopija že tako slabega ameriškega izvirnika, uvažala sveže, še ne poneumljene možgane, ki ji bodo dajali novega gospodar-skega in vojaškega zagona?

Uradna Slovenija si s temi dilemami zaenkrat še ne beli glave. Trenutno išče novega političnega gospodarja, ki ga vidi v bru-seljski birokraciji. Ko si bo morda začela beliti glavo, najbrž ne bo več izhoda. Zagotoviti svojemu razvajanemu mulcu ugo-dno študijsko in zaposlitveno mesto v evropski centrali, je za slovenske državne upravitelje pač veliko bolj pomembno, ka-kor pa varovati slovensko samobitnost.

ZV: Uspešno smo »zbežali« iz Jugoslavije, od naraščajočega srbskega pritiska, ki ga je načrtno podžigal prav Milošević. Ali ne bežimo iz ene dominacije v drugo, v prevlado velikih evrop-skih narodov? Ali ne bomo zamenjali Beograda z Brusljem? Kaj bomo pridobili in kaj izgubili?

VO: Uspešno zbežiš iz ječe ali taborišča, če si pustil zaporni-ško obleko za ograjo – in če si tam pustil tudi vedenjske vzor-ce, kakršne taboriščno življenje pač nujno vsiljuje tudi plemenitejšim naravam. V tem smislu nisem čisto prepričan, da bi Slovenci »uspešno« zbežali iz Jugoslavije. Beg pravzaprav ni-koli ne more biti res uspešen. Bežečega vedno dohiteva to, kar je v begu na videz pustil za seboj. Uspešen je lahko samo miren, premišljen, dostojanstven odhod. Vedenje tolikernih Slo-

vencev na najvišjih položajih ali brez njih mi ne pušča vtisa, da bi se kaj takega zgodilo.

Tako imate žal prav: bežimo iz ene nadvlade v drugo. Iz Belgrada v Bruselj. Ne rečem, da pri tem ne bi prav nič pridobili. Tudi nadvlada, celo okupacija, ima svoje dobre strani. Nekoč mi je viden srbski publicist odkritosrčno rekel: »Če bi imeli še pet let nemške okupacije, pa bi postali prava kulturna nacija...« Zaradi Bruslja bo Slovenija dobila nekaj civilizacije, do katere domači nomenklaturisti najbrž te dežele ne bi tako hitro pripeljali. Slovenci bodo pod Brusljem najbrž pridobili kaj takega, kar so prej pridobili pod Dunajem. Morda ne prav toliko, a nekaj v tem smislu najbrž. Bodo pa seveda tudi izgubljali, kakor so izgubljali pod Dunajem. Morda ne prav toliko in tako naglo, a veliko prav gotovo. Problem Bruslja namreč ni isti, kakor je bil problem Dunaja. Če je bil Dunaj vendarle središče srednjeevropske civilizacije in kulture, pa Bruselj že zaradi jezika (ameriške angleščine) postaja vse bolj izpostava ameriškega gospostva. Evropska Zveza tako ne bo zbiranje Evrope, kakor piše na prospektu, temveč podrejanje Ameriki. A največ, do česar so vsaj vznemirjeni Slovenci do zdaj prišli, je jeza nad jezikovnim potujčenjem slovenskih krajev in klicanje nekakšne jezikovne arbitraže na oblastni ravni, ne sežejo pa tako visoko, da bi poskušali razumeti vzroke in okoliščine tega potujčenja. S polovico ust delajo posmehljivo kremžo na račun esperantske zamisli o jezikovni ureditvi sveta, z drugo polovico ust pa delajo kremžo onemoglega joka nad nujnim izgubljanjem tal pod lastnimi nogami. Tako se joče in smeje hkrati klovn. Slovenija je vse bolj dežela klovnov.

ZV: Slovencev nas je dva milijona. Nekaterih narodov je še manj. Kateri so bistveni elementi za ohranitev svoje identitete in enakopravnosti med drugimi narodi?

VO: Prvi bistveni element je gotovo čisto preprosta volja, da to, kar si, tudi ostaneš. Vse drugo je veliko manj pomembno. Bistveni del te volje je – volja imeti otroke. Na Koroškem zdaj Slovenci jokajo za nekaterimi odmaknjenimi šolami, ker jih bodo zaprli zaradi pomanjkanja otrok. Mogoče je res, da bi tako šolo pustili še pet let dlje, če bi ne bila slovenska oziroma »dvojezična« – a v osnovi krivda za to izgubo ni pri nemških sosedih, temveč pri slovenski kolektivni samomorilnosti v smislu splavov ali pa prednosti, ki jo številni dajejo psu pred otrokom. Še noben narod ni izumrl zaradi »maloštevilnosti«, temveč je postal maloštevilen, ker je že prej duhovno shiral. Če bo slovenstvo umrlo, bo umrlo po Slovenčevi roki. Še raje: po Slovenčevem okamenelem srcu!

ZV: Kaj so za vas človekove bistvene vrednote? Kako razlikujete dobroga in »nedobrega« človeka?

VO: Vrednote me ne zanimajo toliko. Vrednota je to, kar je mogoče zamenjati s čim drugim. Kamela je recimo vredna 20 ovac. Arabska nevesta pa je recimo vredna 20 kamel. Vrednota je ena od obeh strani enačbe. Vrednost česar koli določa bodisi vsakdo sam – vrednost, ki jo priznava skupnost, se pravi ceno, pa določa trg. Zato me pri človeku ne zanima toliko, koliko bi za kaj dal, se pravi, kako kaj vrednoti, temveč, kaj je prav in kaj ne; kaj je človeku naloženo in kaj prepovedano; kaj je za človeka najvišje dobro in kaj največje zlo. To so kategorije, na katerih sloni etika kot nauk o dobrem. Da danes celo moralni filozofi tega ne razlikujejo več in »dobrina« ter »najvišje dobro« zamenjujejo za »vrednote«, je pač del relativnostne zarote, ki skuša vsako stvar postaviti v odnos do druge, nobeni pa priznati avtonomne veljave. Ne ubijaj – če je nevarnost, da te dobijo prevelika. Ne kradi – če je možno, da te zasačijo. Ne pričaj po krivem – če bi se pri tem preveč zapletel...

Dober človek – lahko razlikujem in povem, kaj to je, ne morem pa razlikovati in reči, kdo to je – je tisti, ki živi v skladu z namenom, ki ga ima Stvarnik s svojim ustvarjenim bitjem. Če te vere nimam, če tega ne morem sprejeti, potem mi ostane samovolja: dober človek je tisti, ki ga sam imam za dobrega.

To dvojje je logično, vse drugo je sprenevedanje, opravek za manj zahtevne glave.

Bog, Stvarnik, kakor vanj veruje in kakor ga pojmuje kristjan, pa ni kakšno kapriciozno bitje z Olimpa, kakršnih smo navajeni iz grških tragedij, še bolj pa iz grških mitov, posejanih po Hesiodu in Homerju, temveč je sam najvišje dobro in je s tem najvišjim dobrim popolnoma usklajena tudi njegova volja. Kaj je za človeka dobro, kaj dela človeka dobrega, tako ni stvar samovoljne presoje človeka samega, temveč božje volje. Če v božjo voljo ne morem verovati, potem moram črtati iz svojega slovarja tudi sintagmo »dober človek«, saj narava sama tega pojava ne pozna. V naravi je človek lahko mlad ali star, zdrav ali bolan, spreten ali okoren, obvladovan ali obvladujoč, ne more pa biti dober ali slab. To je verski pojem in ima svoj smisel samo znotraj vere. Da ga vendarle uporabljajo tudi tisti, ki trde, da ne verujejo, izvira pač iz njihove zmote o samem sebi. Ko rečem »dober človek«, rečem tudi »po božji volji«.

ZV: Kaj je morala, kaj je dobro, kaj je zlo, kaj je intelektualna poštenost?

VO: V bistvenem sem na to vprašanje ravnokar odgovoril. Pa narediva še povzetek. Morala nasploh je človekovo vedenje v skladu z navadami in običaji. Tako latinski pomen te besede. V krščanskem smislu pa je morala povzetek in upoštevanje božjih zapovedi in prepovedi. Dobro je najprej vse, kar je ustvaril Bog. V moralnem smislu pa to, kar je v skladu z božjo voljo, razodeto po Bogu samem in njegovih prerokih. Zlo je upiranje božji volji, ali, kakor pravi Akvinec, pomanjkanje dobrega. »Intelektualna poštenost« je nekakšna priročna floskula, ki hoče povedati, da je treba biti na intelektualnem področju, se pravi pri argumentiranju in iskanju ter prikazovanju resnice, prav tako pošten, kakor pa pri trgovanju, vodenju političnih poslov ali celo vojskovanju. V resnici ni kake posebne intelektualne poštenosti, poštenost je ena sama. Biti pošten je, kakor je lepo razložil pokojni dr. Trstenjak, »imeti stvari poštete«. Plaćati narejeno, vrniti posojeno, na vprašanje odgovoriti z resnico. Hudo pa se moti patriarh slovenske psihologije, ko meni, da bi bila poštenost posebna lastnost Slovencev. Poštenost je občečloveška vrlina, tudi če jo Slovenci jezikovno morda bolj zadeto poimenujejo.

ZV: Poudarjate duhovne vrednote, iskanje, poglobljanje. Kje so meje oz. omejitve pri tem? Do kdaj se človek lahko izgrajuje, izboljšuje, raste? V kolikšni meri ga oblikuje vsakršna šola, družina, od kje naprej pa se mora sam?

VO: Kakor sem že prej rekel, »duhovnih vrednot« ne poudarjam, pač pa vsekakor odpiranje duhu in poglobljanje v duha. Za to ni nikakršnih zunanjih meja. Človek sam, njegovo nagnjenje k slabemu, ki je posledica človekovega padca v raj, postavlja in utrjuje te meje. Že materialni svet se zdi za občudovalca ali raziskovalca neizmeren in neizčrpen. Koliko bolj to velja za duhovni svet, absolutno pa to velja za Boga samega. Ena izmed stvari, ki jih v nebesih zagotovo ne bo, je dolgočasje.

Mera, do kod oblikuje človeka družina ali šola in kdaj ali kje se ta začne oblikovati sam, ni določljiva. Dejstvo je, da človek zaradi svoje izvirne svobode za nikogar ni absolutno vzgojljiv in obvladljiv. To dela nekaterim pedagogom sive lase, a če je tako, potem svojega poklica pač ne razumejo prav. Pravo poslanstvo staršev, učiteljev in drugih je spodbudno spremljanje mladega človeka na poti samooblikovanja, ki je človeku dodeljeno, ko ga je prej v največji meri oblikoval že Bog sam.

ZV: Imam vas za laičnega katoliškega izobraženca, razgledanega v filozofiji, psihologiji, sociologiji, teologiji. Katera od omenjenih strok vam je najbližja? Zakaj je filozofija potrebna najstnikom? Ali označujeta širokega izobraženca tudi toleranca in sočutje do drugih?

VO: Psihologije in sociologije – naj mi predstavniki obeh ved ne zamerijo – ne morem jemati preveč resno. Pri tem mi pomagajo prav vidnejši učitelji teh ved sami. Eden najznamenitjših sodobnih sociologov v Ameriki, sicer avstrijskega porekla, Peter Berger, je pred leti skoraj z jezo v očeh vprašal: »Kje so bili sociologi in njihovi inštituti leta 1990?« Ne trdim, tudi Berger sam tega ni hotel reči, da ne bi obstajale neke tendence v vedenju skupin, množic in ustanov, ki jih s sociološkimi raziskavami in posplošitvami – in glavno orodje pri tem je pač statistika – ne bi mogli karakterizirati in predvideti. A zmeta sociologije je v tem, da računa s človekom, ki ga nekaj vodi in determinira, ne računa pa s človekom, ki je svoboden in lahko popolnoma preseneti. Podobno je s psihologijo. Slovenski »primas« psihologije pokojni dr. Anton Trstenjak se je večkrat zelo skeptično izrazil o vedi, ki jo je sam poučeval, to mi je kajkrat povedal tudi v osebnem pogovoru. Zakaj? Psihologija se je – vsaj s Freudom – skušala vzpostaviti in uveljaviti kot nekakšna alternativa klasični filozofiji in njenemu nauku o duši. Psihologija je hotela biti nauk o človekovi »duši«, ki pa je sicer naj ne bi bilo. »Duša« psihologije torej nima nič več opraviti z dušo filozofije in verskega nauka, nazadnje tudi z dušo zdravega človekovega razuma. Psihologova »duša« je torej nekakšna determinirana aparatura, ki jo je mogoče analizirati in razlagati ter nazadnje tudi »popravljati«. Tudi psiholog, kakor sociolog, v bistvu taji človekovo svobodo in jemlje človeka prav tako kakor francoski materialistični filozof Julien Offray La Mettrie (1709–1751) v svoji knjigi *L'homme machine* – človek ni drugega kakor stroj. V bistvu vsak materialist konča pri La Mettriju, tudi če njegovo formulo obleče v nekoliko bolj zamotano in manj grobo podobo. Kot zdravnik sami veste, da je ta skušnjava, videti v človeku zgolj stroj, v medicini pa posledično zgolj mehanično delavnico, ki naj te stroje popravlja, ostala skušnjava tudi za številne zdravnike vse do današnjih dni. Težave imam celo s teologijo, vsaj teologijo v današnjem, v bistvu zelo pomemčenem pomenu te besede. Prvotna teologija je bila v resnici sinonim za »prvo filozofijo«, se pravi da je šlo za filozofijo o Bogu. Današnja, predvsem nemška teologija, pa se nekako vdaja skušnjavi, da bi bilo Boga mogoče jemati kot »predmet« znanstvene analize, kar je seveda absurd. *Deus absconditus* – skriti Bog – ostane skrit tudi za teologe, ne samo za laike. Ostane mi torej filozofija, najponižnejša, čeprav prva med vedami, saj ne obljublja razumevanja in resnice, čeprav večina tako misli, temveč samo ljubezen do obojega, ljubezen do modrosti, kar pač ta beseda v svoji grški sestavi pomeni.

Vprašujete, zakaj bi bila filozofija potrebna najstnikom. Potrebna je ljudem vseh starosti, a ne le to, tudi vseh izobrazbenih stopenj, tudi vseh poklicev, obeh spolov in vseh inteligentnih kvocientov, če smem imenovati to zastarelo napravo za merjenje pameti. Modrost kot (nikoli povsem dosežen) cilj in smisel filozofije je dobrina, ki je namenjena vsem ljudem. Ne le to. Človek je tudi v antropološkem smislu definiran po modrosti. Človek ni morda *homo technicus*, ni morda *homo faber*, pač pa je vsekakor *homo sapiens*, torej razumno in modro bitje. Danes smo seveda preveč pod vtisom filozofije kot znanstvene discipline na univerzah in inštitutih ali pa kot učnega predmeta v gimnazijah in licejih, zato marsikdo misli, da je filozofija predvsem ali kar v celoti strokovno področje, pridržano hudo šolanim strokovnjakom. Strokovni pogled na filozofijo je vsekakor zelo pomemben in bi kmalu začeli drseti v smer barbarstva, če bi ta del filozofije ali ukvarjanja s filozofijo ukinili, kar je dokazal prav komunizem, ki je z nasilnim uvajanjem t. i. marksistične »filozofije« dejansko ukinil filozofijo kot vedo na vseh ravneh šolskega sistema in akademskih ustanov. V resnici pa je filozofija veliko širši pojav kakor pa njen šolski in s tem tudi poklicni del. Filozofija v celoti je tudi skladnost med naukom in življenjem, česar za t. i. šolsko filozofijo ne moremo reči. Lep primer takega grobega neskladja je prav v Sloveniji tako čaščeni nemški profesor filozofije Mar-

tin Heidegger (1889–1976), ki mu nedvomno sijajno strokovno znanje – bil je eden redkih sodobnih proučevalcev filozofije, ki je bral grške filozofe v izvirniku – in tudi nedvomni talent za filozofsko mišljenje nista pomagala, da bi znal razlikovati duhove svojega časa in se je izrazilo postavil na stran nacionalnega socializma in tudi postal član NSDAP, kar bi bila dovolj velika sramota za pravega filozofa tudi, če to ne bi bila zločinska organizacija. Prav zaradi Heideggerja moramo biti previdnejši v razlikovanju med filozofijo kot stroko in filozofijo v celovitem pomenu besede, ki je tudi, ne le tudi, ki je predvsem človekova življenjska in moralna drža. Če govorim o filozofiji za mlade ljudi, potem ne mislim toliko na njen strokovni in šolski vidik, temveč predvsem na filozofijo kot neprestan poskus živeti modro. In kaj pomeni živeti modro? Živeti z ozirom na vse, na celoto, na večnost. Zgolj premeten človek živi z ozirom na nekaj delnega in začasnega, na trenutek. Razumen človek živi z ozirom na daljše obdobje in večji zajem stvari. Moder človek pa vedno skuša upoštevati celoto in večnost. V modrosti se pamet človeka in pamet Boga snide in spojita. Kdor živi povsem modro, živi pravzaprav svetniško. In narobe, kdor živi svetniško, ne da bi kdaj slišal za besedo »modrost«, živi v resnici povsem modro. Tako je vsak svetnik v resnici velik filozof, med filozofi pa so samo največji tudi svetniki. O tem lahko kaj več preberete v moji knjigi *Četrta mag*, ki je namenjena predvsem mladim ljudem.

Vprašujete tudi, ali označujeta širokega izobraženca toleranca in sočutje do drugih. O toleranci nimam posebno dobrega mnenja. Pojem prihaja iz fizike, še natančneje iz mehanike in pomeni dopustno nenatančnost, ki omogoča nenevarno približevanje elementov. Če bi na železniški progi med tračnicami ne imeli tolerančnega razmika, bi se poleti tračnice zaradi raztezanja začele zvijati. Preneseno na človeške in družbene odnose bi to pomenilo, da moramo ustvariti med ljudmi nekaj varnostni razmik, da ne bi preveč silovito trkali drug ob drugega in se pri tem lomili. Toleranca ali prenašanje je tako najnižja raven medčloveškega sožitja in odnosov. Če velja toleranca danes za najvišji ideal, je to pač zelo slabo spričevalo trenutnega človekovega stanja. S krščanskega vidika človek seveda ni ustvarjen za toleranco, za golo prenašanje, temveč prav nasprotno, za ljubezensko prežemanje. Drugače pa je s sočutjem. Sočutje je temeljna doživljajska, moralna in socialna lastnost in vrlina človeškega bitja. Sočutje ni stvar kake posebne izobrazbe, vsekakor pa mora izobražen človek še nekoliko bolj paziti, da ga v sebi ne zaduši. Pri resnični izobrazbi to ni vprašanje, saj je pravo izobraževanje vedno celovito in ne zadeva samo racia, temveč poleg intelekta uravnoteženo goji tudi človekovo telesnost, emocionalnost in duhovnost. Problem nastaja zaradi tega, ker smo v zadnjih stoletjih zožili pojem izobraževanja na kvalificiranje zgolj intelektualnih sposobnosti. Če si ogledate slovenski, a v glavnem tudi evropski šolski sistem nasploh, boste videli, kako malo je v njem prostora za telo in dušo, skoraj vse je namenjeno zgolj intelektu, a znotraj intelekta v glavnem spet samo enemu njegovemu vidiku, memoriranju. Če je šolski sistem v rokah lamettrističnih ateistov – in drugih v bistvu ni – je stvar še toliko hujša, saj zanje duhovnost ne obstaja, čemu naj bi jo torej gojili in poglabljali? Zasilni in trenutno edino možni izhod iz zagate je: zaobiti javno šolo in dati to, česar šola ne daje, druge, najprej in predvsem seveda doma!

ZV: Kakšne so vaše izkušnje z delom z mladimi? Po mojem prepričanju so znatne. Kaj pri tem dobijo mladi, kaj pa vi?

VO: Imam nekako tri vrste takšnih izkušenj. Predavnimi leti sem poučeval na osnovni šoli slovenščino in angleščino. To je bila zelo zanimiva izkušnja. Tedaj sem tudi prvič prišel v odkrit spor z režimom, ker sem se v nekem članku v *Teoriji in praksi* zavzemal za nazorsko nevtralno šolo, za kar se zavzemam še danes. Druga izkušnja so lastni otroci, dva končujeta

študij, eden je letos opravil maturo, zadnji pa se prav tako premika na tej poti. Tretja izkušnja pa je seminarsko delo z mladimi. Tu so vključeni v esperantu vodeni tečaji uvoda v filozofijo, ki sem jih imel kot pomožni docent na *Mednarodni akademiji znanosti v San Marinu*, tu je delo z mladimi na Koroškem od literarne delavnice do raznih drugih oblik izobraževalnega dela, tu je tudi spremljanje posebej talentiranih posameznikov. Najmanj uspešen je človek seveda doma. Imam srečo, da so vsi moji otroci po naravi boljši, kakor sem bil jaz v njihovih letih, tako da tudi sam ne morem veliko pokvariti. Moja prednost pri delu z mladimi je morda v tem, da sem bil sam v njihovih letih precej neugnan in poln nagajivih muh, hkrati pa zelo nediscipliniran in malomaren. Tako jih lažje razumem in hitro najdemo skupen jezik. Pomembno je, da z mladimi ne moraliziraš, ne žugaš s pedagoškim prstom, temveč jih majevitično, po sokratsko počasi in skoraj neopazno vodiš k boljšim rešitvam, kakor pa jih ponuja zunanji svet ali kakor bi se jih domislili sami. Tudi pri mladih, pri njih mogoče še prav posebej, velja pravilo, da dobrega ne kaže vsiljevati, da ga ne kaže niti posebej ponujati. Nihče ne teka z vodnjakom za žejnimi, žejni pridejo k vodnjaku. Tudi v tem pogledu je sodobna šola postavljena na napačnih načelih, ko učence sili k uživanju dobrih stvari, namesto da bi jim po apotekarsko stehanih dozah počasi dovoljevala dostop do njih. Po sili bran Prešeren ali Cankar je banalizacija in razvrednotenje obeh klasičkov. Šolar mora vedeti, kaj sta napisala in kaj pomenita za slovensko slovstvo, branje njunih del pa bi moralo biti dovoljeno, ne pa vsiljeno! Prepričan sem, da bi vsak pisatelj, če bi ga kdo vprašal za mnenje, odklonil prisiljeno branje njegovih del. Kakšen kompliment pa bi bil za odličnega kuharja, če bi mu prišlo na uho, da so morali gostje na silo jesti jed, ki jo je z veliko ljubeznijo pripravil...

Kaj dobijo od teh stikov mladi in kaj jaz? Tega se najbrž ne da ugotavljati. Vsekakor ob vsakem človeškem stiku, tako tudi pri stiku izobraževanja in spremljanja, vsakdo kaj dobi. Marx je nekoč dobro zapisal, da v resnici ne vzgajajo starši otrok, temveč otroci vzgajajo starše. Didaktiki vedo, da se človek največ nauči o kaki stvari, če jo skuša podajati drugim. Tudi sam imam to izkušnjo. Esperanta sem se naučil igrati tako, da sem po treh lekcijah, ki sem se jih naučil sam, odprl tečaj za sošolce. Tako sem bil vedno tri lekcije pred njimi. Nazadnje sem se sam dobro naučil, nekaj malega pa so odnesli tudi udeleženci. Tudi zdaj večkrat opažam, da mi kaka stvar postane bolj jasna, če jo skušam razložiti v pogovoru ali predavanju oz. v diskusiji po njem. Žal v šoli zlepa kakšnemu profesorju ne pride na misel, da bi učencu, ki je v kakem predmetu zelo slab, zaupal nalogo, naj pripravi učno uro iz te snovi. Prepričan sem, da bi bili uspehi presenetljivi.

ZV: Kaj je demokracija in kaj napredek? Je to absolutno dobro ali ne? Kaj so merila demokratične družbe in demokratično usmerjenega posameznika in kaj je družbeni napredek?

VO: Demokracija kot ena izmed oblik vladanja in napredek kot zaželen usmeritev za posameznike, skupine, družbe in državne strukture, najprej nimata veliko skupnega, čeprav se posledično marsikje dotikata med seboj. Demokracija je po svojem pojmovnem izvoru »vlada ljudstva«, pri čemer ta pojem v času svojega nastanka, recimo v Periklejevem času, še ni bil tako protisloven, kakor je danes. Tedaj namreč demos, se pravi ljudstvo, niso sestavljala vsa človeška bitja, ki so živela v atenski državi, temveč samo polnoletni moški s statusom svobodnega človeka. Teh pa je bilo tedaj menda okoli 30.000. To ljudstvo torej ni vladalo toliko sebi, kar bi bilo protislovje, temveč vsem tistim, ki niso uživali statusa »ljudstva«. Vsekakor pa velja reči: tudi vlada ljudstva je še vedno vlada. Je še vedno oblast z vsem, kar je za oblast značilno. Kakor rad poudarja moj esperantsko pišoči filozofski prijatelj Eugène de Zilah, Sokrata niso obsodili na smrt in tudi usmrtili tirani, temveč

prav v tistem času na novo porojena atenska demokracija. Navsezadnje tudi Jezusove smrti ni zahteval rimski prokurator Pilat, ta jo je skušal celo preprečiti, temveč nahujskana drhal, v nekem smislu ljudstvo. Danes že nekoliko pozabljeni francoski filozof Jean Paul Sartre (1905–1980) je v znamenitem letu študentskih nemirov po vsej Evropi 1968 maoistično usmerjenim upornim študentom, ki so v njem videli svojega preroka in mesijo, odkritosrčno rekel nekako takole: Lahko me kamenjate, a tudi diktatura proletariata ostaja diktatura... Tako tudi demokracija v osnovi ostaja *kratia*, se pravi oblast. Demokracija se od drugih oblik vladanja ne razlikuje po tem, da bi bilo treba njene zakone in uredbe manj spoštovati, temveč v glavnem po tem, kako se formira trenutna elita oblasti in kakšna je procedura pri sprejemanju zakonov. Avstrijsko-britanski filozof Sir Karl R. Popper (1902–1994) je v nekem televizijskem nastopu povzel pomen demokracije z ugotovitvijo, da je njena glavna prednost v tem, da omogoča nekrvavo menjavo oblasti. Veliko več v tem izumu ne kaže iskati, a že v tem je veliko dobrega. Vem, da se vse to sliši, kakor da bi imel do demokracije skoraj ciničen odnos in da gojim celo nekaj nostalgije po propadli totalitarni diktaturi. Prav dobro se zavedam razlike med »ljudsko skupščino« kot karikaturou parlamentarizma in praviim parlamentom. Nostalgike diktatorskega režima sicer zelo boli, ko morajo poslušati, kako se v pravem parlamentu poslanci vneto prepirajo in drug drugemu razkrivajo razne primere poneverb, goljufij in drugih nemoralnosti. Navajeni so idiličnih časov, ko so v ljudski skupščini vsi ploskali vsemu, kar je povedal predstavnik »progresivnih sil«, se pravi partijski aparatčik. Tega miru, tega skoraj stoodstotnega soglasja v demokracijah res ni, tega se bodo morali nostalgiki še navaditi. Svarim samo pred pretiranimi pričakovanji, ki jih ljudje, predvsem tam, kjer je prej dolgo vladala diktatura, naslavljajo na demokracijo. Nevarno je, da se ti ljudje iz razočaranja, ker njihove pretirane želje in predstave niso bile uresničene, obrnejo nazaj k diktaturi. Najbrž je razumno verjeti izkušnemu mačku Siru Winstonu Churchill (1874–1965), da je demokracija zelo slab sistem vladanja, a da so vsi drugi sistemi še veliko slabši... Ta treznost do vsake vladne oblike, tudi do demokracije, je tudi povsem v skladu s treznostjo krščanskega sporočila, ki v uredbah tega sveta vidi to, kar vedno so, namreč nekaj začasnega in bistveno nepopolnega. Izenačevati demokracijo s pravičnostjo je enaka in prav tako škodljiva iluzija, kakor je bila prej izenačevati socializem s pravičnostjo. Če danes govorimo o »demokratično usmerjeni družbi« ali »demokratično usmerjenem posamezniku«, ne mislimo toliko na demokratično načelo pridobivanja in izvrševanja oblasti, temveč na nekaj, kar je veliko starejše od vseh demokracij: na razumno in modro pripravljenost za posvet. Tako lahko bremo v prvi knjigi Makabejcev: *Ustanovili so si skupščino, kjer se vsak dan tristo dvajset članov stalno posvetuje o tem, kako naj dobro vladajo ljudstvu*. (1 Mkb 8,15). V Knjigi pregovorov pa: *Bedaku se njegova pot zdi prava, modri pa poslušaj nasvet* (Prg 12,15). Demokratično usmerjen človek je torej tisti, ki se posvetuje, posvetuje tudi tedaj, ko ima občutek, da je popolnoma seznanjen s stvarmi in da je na pravi poti, tudi tedaj, ko ima v rokah vso oblast, da bi lahko storil po svoje. V tem smislu pa je bilo v zgodovini veliko kraljev in hegemonov po svoji mentalni in duhovni strukturi veliko bolj demokratičnih, kakor pa so številni nosilci političnih pooblastil v demokratičnih državah.

Vprašujete tudi o naprednosti in napredku. Če vzamemo pojem dobesedno, potem je napredek vsak premik z mesta. Potem je enako napreden tisti, ki stopi korak naprej, ki ga loči od prepada, ali pa korak v kako drugo smer, ki ga od prepada oddalji. Napredek lahko pomeni kaj dobrega šele tedaj, če ga postavimo v odnos do cilja, h kateremu smo usmerjeni. Če nam je cilj znan, potem je napredek v približevanju temu cilju, nazadovanje pa oddaljevanje od tega cilja. Napredek pa je kaj dobrega šele tedaj, če je dober tudi cilj. Kdor si je postavil za

cilj uničiti vse konkurente in zavladati nad svetom, bo sicer napreden z ozirom na ta cilj, kolikor se mu bo približeval, ne more pa veljati za naprednega z ozirom na višji cilj vsega človeštva, ki je prejšnjemu prav nasproten. Tako je napredek kot sinonim dobrega tesno povezan z dobrim samim. V tem smislu je zares napreden lahko samo dober človek. Kdo in kako je dober človek, pa smo povedali že na začetku: tisti, ki izpolnjuje božjo voljo. Napredek v pozitivnem smislu je torej le drug izraz za izpolnjevanje božje volje. Če kdo misli in razlaga, da je napredek prav v nasprotovanju Bogu ali celo v zanikovanju Boga, ga pač ne kaže jemati hudo resno, ta človek ima osnovne težave s svojim slovarjem in s temeljnimi zakoni logičnega mišljenja!

ZV: Če je bil nekdaj površni vtis o razvoju, da se zahodni svet razvija v smeri vse bolj industrializiranega sveta, pa prevladuje sedaj vtis o informatizaciji in prevladi informatike v vse bolj enoviti »svetovni vasi«. Kakšen pa je Vaš poglobljen pogled na to zunanjo podobo?

VO: Zelo preprosto kmečko reklo, da se nobena juha ne je tako vroča, kakor se je skuhala, velja tudi za te reči. Svet, tudi današnji evropski svet, je veliko bolj pester in slojevit, prepleten in mnogolik, da bi ga bilo mogoče ujeti v dežurne prognoze, ki zdaj razglašajo smrt knjige, zdaj smrt kmetovanja, potem spet smrt industrije in podobno. Edini, ki so ob vsem tem res umirali, so bili ti prognostiki, stvari pa ostajajo, kakršne so v bistvu vedno bile. Sintagma ameriškega socialnega komunikologa Herberta Marshalla McLuhana (1911–1980) o »svetovni vasi«, iz katere se napaja tudi sedanja politična doktrina »globalizacije«, izvira najbrž iz premočnega vtisa, ki ga vsakokratne tehnične ali organizacijske novosti naredijo na humanističnega raziskovalca. Ta doktrina bi bila potrjena, če bi »revolucija v informatiki« zares prinesla vredne informacije v vsako vas in bi tako vse svet postal informacijska vas. Dovolj je, da za hip prisluhnete vsebinam pogovorov, ki jih, kakor da gre za smrti nujne zadeve, neprestano in povsod opravljajo lastniki prenosnih telefonov, da vidite, kako je vas ostala vas, tudi če je elektronsko povezana z vsem svetom. Celo če bi kmalu zmaga la ideja, za katero se tudi sam zavzemam, namreč uvedba skupnega sporazumevalnega in identifikacijskega jezika za vse človeštvo, ki bi sodobni tehniki šele dal pravi smisel, bi to še vedno ne pomenilo izenačitve mest z vasjo, o čemer sta sicer sanjala že Marx in Engels in to izenačenje celo vnesla v svoj *Komunistični manifest* (1848). Ne gre namreč za to, kako hitro potuje informacija in v katere prostore seže, temveč o čem ta informacija pripoveduje in koliko človeka res informira (= mu da obliko). To, kar danes zaseda največ prostora na računalniškem medmrežju, namreč niso informacije, temveč dezinformacije. Informacija v najbolj pristnem in polnem pomenu te besede je *Veselo oznanilo*, to namreč človeka v polnosti informira, se pravi uobliči, naredi iz starega novega človeka. Prava »informacijska revolucija« se ne zgodi tedaj, ko dobe nepismene množice tehnično možnost, da si pošiljajo svoje nepomembnosti in nesmisle tisoče kilometrov daleč, temveč ko je človeštvu sporočeno kaj res velikega in odrešilnega. To pa se ni zgodilo v McLuhanovem Torontu, temveč v majhnem Betlehemu, kjer so angeli prinesli resnično informacijsko revolucijo z neba: *Ne bojte se! Glejte, oznanjam vam veliko veselje, ki bo za vse ljudstvo* (Lk 2, 10). Vse drugo so človeške govorice, med katerimi je tudi nekaj (a zelo malo) resnih in resničnih, vse drugo pa so človeške čenče. To, kar ljudje danes menijo, ko rečejo »informacija«, ima s pravo informacijo bolj malo skupnega, to je kvečjemu podatek in še kot podatek večkrat zelo vprašljiv.

Kakšne informacijske »svetovne vasi« se torej prav tako malo veselim ali bojim, kakor se malo veselim ali bojim »brezrazredne družbe« ali pa »zmage čiste rase« na tem tako nečistem in še kako razrednem planetu.

ZV: Moralisti zadnjih desetletij poudarjajo, da ni morale brez ekološkega pogleda. Ekologija pa najbrž ni samo kakovost vode, hrane in zraka, ampak tudi pokrajine, bivanja. Ali ni tudi bučna glasba, vsiljiva in neakakovostna televizijska reklama in reklamni pano ob lepi krajini ali arhitekturi prav tako onesnaževanje?

VO: Obzir do okolja, če tako prevedem sintagmo »ekološki pogled«, je pač eno od tisočeri področij, na katerih se izkazuje človekova moralnost ali nemoralnost. Morala pa ni definirana po svojih neštevilnih predmetih, temveč po svojih načelih, virih in po avtoriteti, na katero se sklicuje in ki ji zagotavlja veljavo. Problem današnjih moralistov je predvsem v tem, da so si iz zgodovine etike zapomnili nekaj (še teh ne vseh!) norm, pozabili pa so njihovo utemeljitev in še posebej na avtoriteto, ki jih človeku nalaga in na koncu tudi sankcionira. Nemški filozof, ki mu pripisujejo postavljanje mostu med mislijo Zahoda in mislijo Vzhoda, Arthur Schopenhauer (1788–1860) je nekje zapisal nekako takole: Lahko je moralo pridigati, težko pa jo je utemeljiti! Danes ves svet moralo pridiga: oblastniki, novinarji, pravniki, profesorji, učitelji in seveda starši otrokom, zakonski partnerji svojim partnerjem. A dokler mi pridigar ne pove, iz katerih načel je ta moralni nauk izpeljan, predvsem pa, katera avtoriteta za njim stoji, lahko vse te lepe besede vzamem v najboljšem primeru za dobrohoten nasvet. Schopenhauer ima samo deloma prav. Ne le, da bi bilo moralo težko utemeljiti – človek sam je sploh utemeljiti ne more! Vse namreč, kar človek pripoveduje drugemu človeku, pa tudi če ima ta pripoved slovnično obliko velebnega naklona, če je torej izrečena kot formalna zapoved, to ostaja zapoved samo na gramatikalni, ne pa tudi na etični ravni. Moralo lahko, razen če jo razumemo v prvotnem latinskem pomenu kot vrsto navad in običajev, utemelji, zapove in sankcionira samo bitje, ki je nad vsem obstoječim, nad kozmosom in človekom v njem, skratka Bog. Enaki med seboj – in v moralnem pomenu smo si ljudje enaki – si ne morejo dajati zapovedi. Človek človeku moralno ne more zapovedovati. Človeku lahko moralno zapoveduje samo Bitje, ki človeka presega. Pogani so iskali taka bitja med polbogovi in heroji, Friedrich Nietzsche (1844–1900) v »nadčloveku«, komunisti so ga iskali v »objektivnih zakonih narave« (čeprav ne poznam tatu, ki bi si premislil kaj ukrasti, ker bi se spomnil na »objektivne zakone narave«), kristjani pa ga z vero priznavamo v Bogu. Morale tako ne moremo definirati po področjih, na katerih jo človek uresničuje ali ne uresničuje. Morala ni funkcija, temveč zapoved. Človek ni moralen zato, da bi njegove reči dobro delovale, temveč mora dobro skrbeti za svoje reči, da bi zadostili morali! To velja tudi za vprašanja okolja. Ni tako, da bi moral biti človek moralen, da bi s tem reševal okolje, temveč mora reševati okolje, da bi bil tudi v tem pogledu moralen. Cilj in smisel človekovega življenja po moralnem zakonu namreč ni ohranitev narave ali česar koli drugega, temveč rešitev duše. A kdor iskreno rešuje svojo dušo, temu je tudi ohranitev narave in vsega drugega, kolikor pri minljivem svetu lahko govorimo o ohranjanju, navržena. Strinjam se, da onesnaževanje ni samo fizično. Predvsem onesnaževanje ni najprej in v glavnem fizično, niti kulturno ali psihično ne, temveč duhovno. Evangelist Marko podaja Jezusove besede: *Vse te hudobije prihajajo od znotraj in omadežujejo človeka* (Mr 7, 23). Tako tudi današnjih težav vsakršnega onesnaževanja ni mogoče uspešno reševati zgolj s skrbjo in strahom, kakšne posledice bo to imelo za naše biološko življenje. Čiste reke, čist zrak, zdrava hrana, pomirjajoča, ne pa razbijaška glasba, nehruopen promet – vse to nam bi bilo navrženo, ko bi si res prizadevali najprej očistiti dušo ali, če hočete, srce. Nečisto srce bo vedno širilo umazanijo tudi zunaj človekovega prsnega koša. Vse, kar je zunaj nas nečistega, strupenega, škodljivega in nevarnega, vse to so samo projekcije in podobe stanja v naših srcih. In če je srce zastrupljeno, kaj mi potem mar, če je zastrupljena tudi hrana. Če je v srcu hrupno,

pa naj bodo hrupni tudi decibeli mladinskega roka. To ne pomeni, upam, da me nihče ne bo tako razumel, da je treba ustaviti vsa prizadevanja za varovanje in urejanje našega okolja. Gre mi samo za prvotno in poglavitno motivacijo. Ni namreč vseeno, ali varujem okolje zgolj iz sebične skrbi za svoje zdravje ali pa iz spoštovanja do božjega stvarstva in ljubezni do drugih, ki bi sicer trpeli škodo.

ZV: Zakaj potrebujemo kulturo? Kakšno kulturo potrebujemo – visoko ali ljudsko? Ali je kultura vse, kar se zanjo proglašajo?

VO: Kulture ne potrebujemo v tem smislu, kakor potrebujemo vodo, kruh, zrak in ustrezno temperaturo, kultura nam je z ene strani naložena, z druge pa kot hotenje položena v našo naravo. Kakor je prava narava narave nadnarava, tako je narava specifično človeške narave kultura. Te kulture pa seveda ne smemo zamenjavati za »kulturo«, ki jo oskrbuje vsakokratno ministrstvo za kulturo ali kak drug urad ali institucija.

V prvi Mojzesovi knjigi imamo kar dve mesti, ki poročata o tem, kako je Bog človeku naložil kulturo. V drugem poglavju pravi: *Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval* (1Mz 2, 15). To je bilo torej še pred človekovim padcem, v raju. Malo naprej, v tretjem poglavju, po padcu, pa pravi: *In Gospod Bog je odpravil človeka iz edenskega vrta obdelovati zemljo, iz katere je bil vzet* (1Mz 3, 23). Bog nam je naročil obdelovanje vrta, najprej edenskega, nato pa tudi izgnanskega, v katerem smo še danes in bomo do konca dni. V latinščini se obdelovanju reče *cultura*. Cicero je ta pomen prenesel tudi na človekovo dušo: *Cultura animi philosophia est* – filozofija je kultura duše, torej obdelovanje lastne notranjosti. In nekje drugje pravi Cicero: Človek brez kulture je kakor suženjska žival. Človek je torej človek ne po tem, da je izgubil rep in dlake, niti ne po tem, da je začel hoditi po dveh, temveč po tem, da je začel obdelovati vrt v svojem naravnem okolju, obenem pa tudi vrt svoje duše. A kako naj kdo obdeluje vrt svoje duše, če v njen obstoj niti ne verjame? Kultura je torej izrazito verski pojav, o čemer govori tudi etimološko okolje te besede. *Cultus* pomeni v latinščini čaščenje – in pred ne toliko časa se je funkcija sedanjega ministra za kulturo imenovala: ministrstvo za kult in bogočastje. Govoriti o kulturi zunaj konteksta vere v neumrljivo dušo in njenega stvarnika, je torej podobno temu, kar počne freudovska psihologija: govoriti o dušeslovju brez vere v dušo. Če kulturi odvzamemo njeno metafizično podlago, se pravi njeno bistvo, ostane od nje še goli akcionizem in prireditelstvo, boj za privilegije, priznanja in subvencije. To je bedni ostanek nekdanjega celovitega pojma kulture, s katerim danes upravlja morda najbolj nesrečen državni resor.

Kakšno kulturo potrebujemo: visoko ali ljudsko? Kultura, če je to, kar beseda izvirno pomeni in kar je z njo razumel Cicero, ki je njen etimološki oče, je vedno visoka, ker se ukvarja z obdelovanjem tega, kar je v kozmosu najvišje: z dušo in duhom. Ljudskost ne more biti sinonim za nizkost, plehkost in banalnost, kakor mnogi v svoji nevednosti menijo. Je v ljudski pesmi kaj nizkega? Je kaj nefunkcionalnega ali neestetskega v ljudskem stavbarstvu, podobarstvu, oblačilni kulturi itd.? Do nasprotja kulture in njenih sadov začne prihajati šele tedaj, ko ljudstvo neha biti ljudstvo in se začne sprijati v drhal. To pa se začne, ko pridejo lažni učenci, ki začno ljudstva govoriti, da je samo svoj spočetnik, da si samo piše zakone, da samo razsoja o samem sebi, da je odgovorno zgolj samemu sebi in da je s fizično smrtjo vsega konec. Človek, ki je sam po sebi nagnjen k slabemu, čeprav je ustvarjen dober in za dobro, take besede rad posluša, ker godijo njegovim slabostim. Tako je ljudstva vse manj in vse več drhali – tako je tudi pristno ljudskega vse manj, vse več pa ponarejenega in neokusnega.

Kultura gotovo ni vse, kar se zanjo proglašajo. Morda lahko rečemo celo tako, da je proglašanje samo že dokaj zanesljiv znak, da tu o kaki resnični kulturi ne moremo govoriti. Enako kakor

dobrota, modrost in druge človekove vrline, tudi kulturnost ne proglašajo same sebe, temveč preprosto brez vsakega napihovanja in bobnanja je. Kakor za vse drugo tudi za kulturo velja, da jo spoznamo po njenih sadovih. Kakor je sad kulture v prvotnem pomenu besede, se pravi v smislu obdelovanja in varovanja naravnega vrta, negovan vrt z obilnim zdravim pridelkom in z lepo in človeka pomirjujočo ter spodbujajočo ureditvijo in izgledom, kjer je torej ravnovesje med koristnimi in okrasnimi rastlinami, tako je tudi sad kulture v izvedenem, ciceronskem in nato krščanskem pomenu besede urejen vrt duše z zdravimi in lepimi sadeži koristnega in lepega. Človek, ki bi bil res nosilec kulture v tem smislu, ne bi mogel iti oklofutati svojega ministra, ker ta ni dovolj ustregel njegovim prenapetim denarnim zahtevam, čeprav je te zahteve pokril s sramežljivim figovim listom »kulture«. Povsod, kjer gre v osnovi za denar, prestiž, veljavo, časti, iskanje zgolj svojega in izrivanje ter oviranje tujega, obramba sebe in obtoževanje drugega, tam ne more biti govora o kaki kulturi, temveč kvečjemu o predrzni rabi besede, ki v resnici pomeni nekaj čisto drugega.

ZV: Visoko cenite Edvarda Kocbeka. O redko katerem slovenskem intelektualcu so se predvsem politične ocene tako spreminjale kakor o Kocbeku. Tudi njegov pesniški opus je bil ovrednoten, in to visoko, šele v zadnjih dveh desetletjih. Ali ločite Kocbeka kot pesnika, pisatelja, politika oz. družbeno angažiranega človeka?

VO: Z Edvardom Kocbekom sva se srečala in sprijateljila v času, ki je bil za oba v nekem smislu prelomnega značaja. Sam sem se tedaj dokončno osvobodil iluzij o morda vendarle možnem socializmu, sicer čisto drugačnem, kakor ga je uresničila partija, a vendarle socializmu; malo pred tem sem znova odkril resničnost krščanstva, ki sem ga za kako desetletje po izbruhu mentalne pubertete odložil – Kocbek pa se je prav v tistem času odločil, da vendarle javno in dovolj glasno spregovori o strahotnem zločinu jugoslovanskega in slovenskega komunističnega režima nad vrnjenimi domobranci in tudi številnimi civilisti, ki so z njimi v maju 1945 prebežali na Koroško in se predali angleškimi zasedbenim oblastem. To je bil torej tudi čas razhajanja in razločevanja duhov. Ob Kocbekovem intervjuju v Pahorjevem *Zalivu*, ki ga je malo pozneje Mitja Ribičič v svoji politični premetenosti dal ponatisniti v *Naših razgledih*, da bi tako nasprotnikom diktature odvzel veter iz jader, se je moral človek odločiti. To je bil čas, ko si z žalostnim očesom bral seznam potuhnjencev, ritaliznikov ali očitnih denunciantov, ki si jih še malo prej imel za spodobne ali celo prav dobre ljudi. Spominjam se nekega šolniškega telebana v Slovenj Gradcu, ki je vehementno razlagal tistim, ki so ga morali poslušati, kako je Kocbek narodni izdajalec, ki živi kot emigrant v Trstu... Taki časi vržejo na plano zelo lepe in zelo grde stvari. V tedanjem človeškem in moralnem navdušenju za Kocbeka in njegov civilni pogum, da je to storil, gotovo nisem bil zmožen trezno presojeti njegove resnične vloge v času vojne ali pa deloma tudi že pred njo. Ta premislek je mogel slediti šele veliko pozneje, ko Kocbek ni več potreboval solidarnosti, ker se je znašel v odrešujočih rokah tistega, ki ga kot kristjan nikoli ni zatajil, tudi tedaj ne, ko je sicer utegnil storiti kako veliko politično napako. Danes gledam na Kocbeka bolj diferencirano. Nekatero njegovo veliko napako ga ne morejo narediti manjšega. Pri velikih ljudeh, kar je Kocbek brez dvoma bil, dobijo pač tudi napake večje dimenzije, kakor bi si človek želel. Kocbek ni bil kak hudo izviren ali ploden mislec. V tem smislu je bil bolj srednik med predvsem francosko katoliško mislijo in Slovenci. Celotako pesnik v mojem dojemanju morda ne zavzema tako visokega mesta, kakor ga nanj postavlja današnja literarna šola. Vidmar, ki ga moram človeško postaviti globoko pod Kocbeka, je v svojih kritikah Kocbekove literature, celo v tistih, ki so bile partijsko oz. režimsko naročene, vendarle imel marsikaj prav. A vendar se je tudi Vidmar zmo-

til. Ni zaznal neprekosljivega kronista teh strašnih slovenskih časov, Kocbeka kot avtorja dveh večnih spomenikov slovenske zgodovine, Tovarišije in Listine. Pokvarjenost in neinteligentnost večine protagonistov slovenske komunistične revolucije lahko danes razbereš tudi iz preprostega dejstva, da teh ljudi ni osvojil niti človeško naklonjen in topel prikaz teh antiherojev izpod Kocbekovega peresa, ki si ga objektivno niso zaslužili. Če človek po eni strani danes obžaluje Kocbekove napačne ocene in odločitve, pa mu mora biti hvaležen za eksperiment, ki ga nam ni treba več delati: eksperiment sodelovanja pesnika ali filozofa z nasilno krivično oblastjo. Sicer je ta poskus dovolj trpeče opravil že Platon, a človeštvo je to medtem že davno pozabilo. Upam, da Kocbekovega primera ne bomo pozabili tako hitro. Pesnik, filozof in povrhu še kristjan svoje politike nikakor ne sme delati z istimi sredstvi in metodami kakor pa človek zunanjega akcionizma in povrhu še primitivnega materialističnega naziranja.

ZV: Spomin Slovencev skoraj ne seže do Ošlaka kot pesnika, pa ste bili kar ploden pesnik. Vaše pesmi mi zvenijo bistveno temneje, kot mi odzvanjajo vaša kasnejša prozna dela, pa naj bodo bolj sociološko ali filozofsko obarvana. Kakšen je bil Ošlakov duhovni razvoj med Ošlakom pesnikom in Ošlakom mišlecom?

VO: Če bi bilo to vprašanje izpitno, bi najbrž padel. O sebi je tako težko govoriti in kaj pametnega povedati. Kakor drugim tudi sebi ne bi tako hitro pripenjal etikete pesnika. Z »mislecom« imam manj težav, saj je tudi napačno mišljenje še vedno mišljenje. Slaba poezija pa ne more utemeljevati naslova »pesnik«, temveč kvečjemu verzifikator. Ne vem, če sem bil (ali sem še, saj imam marsikaj v predalu tudi iz novejšega časa) pesniško res tako »ploden«, a tudi če bi bil, je plodnost gotovo dobro priznanje za semenskega bika, ne pa nujno tudi za lirika...

Raje torej govoriva o duhovnem razvoju. V tem je neka zanimiva dinamika. Za vsako stanje duha sproti ima človek neka-ko vtis, kakor da je vsaj v nečem prelomno, ko pa pogledaš na prehojeno ali kakor koli že drugače premagano pot nazaj, imaš vtis neke naravne kontinuitete in logičnega razpleta. Danes se mi tudi zopetno najdenje vere tam v starosti kakih 25 let, ki je številne moje prijatelje in znance šokiralo in so nekateri dolgo menili, da gre za kako mojo značilno potegavščino, s katero bi rad šokiral ljudi in zbujal pozornost, ne zdi več tako prelomno, temveč nasprotno, prav logično nadaljevanje prejšnjega obdobja. Z današnje pozicije lahko rečem, da sem v bistvu veroval tudi tedaj, ko sem se imel za neverujočega – kakor sem zdaj, ko se imam za vernika, v resnici velikokrat brez vere. Vera namreč ni imetje, ki bi ga dal vpisati v kataster in bi ti bilo na voljo, dokler ga sam ne prodaš. Vera je dar, ki je v nekakem razmerju s tem, kolikor si tega daru sam želiš in kolikor skušaš po njem usklajati svoje življenje. Ne povsem, ker je ta dar v precejšnji meri tudi zastonski, a čisto brez povezave gotovo ni. Vsekakor pa lahko rečem, da vidim ves svoj intelektualni in duhovni razvoj nekako na »bojni« črti osvobajanja od iluzij. Vedno bolj mi je všeč zdravnik, ki mi naravnost reče: Nisva več najmlajša, počasi bo treba umreti! In enako mi je vedno bolj všeč duhovnik, ki mi reče: Bog je popolna ljubezen, a to ne izključuje modrega uvida, da se ga je treba bati! In vedno bolj odklanjam puhlo besedičenje o tem, kako je misliti na smrt še prežgodaj in kako je pomembno, da se »uresničiš« na tem svetu. Na tem svetu se uresničiš v prah in pepel, to je vsa resnica. In vedno bolj blizu so mi ljudje, ki premorejo pamet in zmorejo pogum, da to resnico povedo naravnost z grobostjo, ki ustreza grobosti njene vsebine.

ZV: Zdi se, da sta se z Jožetom Tisnikarjem dobro razumela, uglasila. Katere vezi in sorodnosti so zbližale Tisnikarja – slikarja samouka in vas – izobraženca? Ne verjamem, da le koroška bližina.

VO: Ta gotovo najmanj. S koliko slabimi možgani in slabimi značaji moram deliti pokrajino, v kateri sem odrasčal in v kateri živim še danes! Kakor človeka samega se tudi bližine in druženja z njim ne da do konca razložiti. Tisnikar je pomakal svoj čopič v skrivnost – in skrivnostna je tudi moč, ki je privlačevala nekatere v njegovo bližino. Gotovo nama je bila skupna osrednja tema. Osrednja tema njegovega slikanja je bila smrt, to pa je tudi osrednja tema mojega filozofskega iskanja, pa tudi mojega verzificiranja. Gotovo me je mogla privlačiti naravnost, s katero je Tisnikar v svojem jeziku barv in figur govoril o smrti. Preveč izkušenj je imel z njo, da bi se ob njej lahko neumno sprenevedal, kakor to v glavnem dela svet. Kot asistent v prosekuri jo je dobesedno vsak dan za nekaj ur imel v rokah in v svojih čutilih in v svojih živcih. Če bi Tisnikarja intervjuval o smrti, bi najbrž pripovedoval podobne neslanosti kakor večina drugih. A njegov pravi intervju o smrti je razviden na njegovih slikah. Tisnikar je za estetizirajoči svet groteskni ekspresionist, tu kritikom ne ugovarjam. Za človeka, ki gleda na svet z duhovnimi očmi, pa je Tisnikar strog realist. Barva Tisnikarjevih platen je naša zadnja barva, vse drugo je sprenevedanje. Scena s Tisnikarjevih podob je naša zadnja scena, vse drugo so pripovedke. V Tisnikarju pa je domoval tudi očarljiv nedolžen otrok, ki si ga moral imeti rad, tudi če ta otrok ne bi prebival v isti hiši telesa s slikarskim genijem. Vse drugo je višja režija življenja, ki ni v človekovih rokah in nima pomena na silo vrtati v skrivnost.

Tisnikarjevo življenje, njegovo delo, navidezna naključja njegove zadnje poti na lastnih nogah in njegove zadnje poti na nosilih, vse to sestavlja eno najlepših krščanskih homilij – in ta homilija deluje naprej, ko je slikar že davno naseljen v tisti veliki odprti svetlobi, ki jo je kot umetnik smel uzreti samo v majhnem izseku in moči. Vesel sem sprememb, ki jih opažam na ljudeh, ki so kakor jaz, drugoval s Tisnikarjem, in se v njihovih dušah nekaj premika v smeri očesa, ki na njegovih platinah dviguje pogled od mračnega ozadja na dnu slike proti obetajoči svetlobi na njenem vrhu.

Pogovor je bil končan 22. 9. 2001 in ga je v imenu uredništva vodil J. Drinovec.

Nove knjige

PRIKAZ

Interna medicina

Zbornik predavanj – 1. kongres Združenja internistov SZD. Interna medicina 2001 – novosti in aktualnosti. Ljubljana, 27.-29. september 2001. Strokovni odbor: M. Medvešček (predsednik), J. Dobovišek, M. Gričar, R. Hojs, A. Kocijančič, I. Križman, D. Štajer. Urednik Marko Gričar. Tehnični urednik Miran Gabršček. Izdal in založil Lek, Tovarna farmacevtskih in kemičnih izdelkov, d.d., Ljubljana 2001. 405 strani.

Zbornik uvede pregled strokovnega programa kongresa, sledijo pa kazalo in nato predavanja z navedbo avtorjev po tematskih sklopih z moderatorji, kar je bilo že navedeno v predhodnem poročilu kongresa v Zdravniškem vestniku (Zdrav Vestn 2001; 70: 779-81).

Kongresno poročilo o delu Združenja internistov SZD (predsednik združenja P. Vidali), Generalists are needed more than ever! (R. A. Streuli, Švica), Origin, present state and future of internal medicine as medical specialty, and international cooperation in the field of internal medicine (E. J. Kucharz, Poljska), Interna medicina – nekaj besed o zgodovini (I. Križman),